

КРЪВНОТО ЖЕРТВОПРИНОШЕНИЕ И МОТИВЪТ „ГРЕШЕН ХАЙДУТИН” – ЕДНА ПЕСЕН ОТ ТРОЯНСКО

Елена Лапакова

гр. Ловеч

Към мотивите в българския фолклор, свързани с кръвното жертвоприношение, следва да се причисли и мотивът „Грешен хайдутин”. Той носи всички белези, които са в подкрепа на подобна теза.

При проучванията си попаднах на песен от Троянско, която представя доста обогатен вариант на мотива ¹.

Свещеното число 9 и уточнението „сираци” още в началото на текста подсказват идеята за социално ошетен герой, който трябва да извърши подвиг, за да се утвърди. Следва противопоставянето „културно/диво” – героят на песента Стоян става войвода на хайдутите и така още веднъж „излиза” от общоприетите рамки на социума. Когато се завръща вкъщи, войводата е на граница – нито с живите, нито с мъртвите. Той е медиатор между Отвъдния свят и Нашия. Майката използва формулата „жал/да кажиш”, „грях/да умреш”, която засега остава неясна, макар че явно е значеща в българските вярвания.

Мястото, на което се събира дружината, е сакрално. По вертикала планината е място на жертвеник. Това навежда на мисълта за посветителен обред, в който Стоян, като войвода, играе съществена и вероятно вредоносна роля, която в последствие води до 9-годишната му болест. На „Велики четвъртък” от Страстната седмица пък, според народните вярвания, нищо не се работи, т.е. денят също е свещен.

Броят на хайдутите в Стояновата дружина е уточнен – сакралното число 7 е споменато двукратно. Извършват се действия, които могат да се успоредят с обредните безкръвни жертвоприношения и са насочени към заздравяване и узаконяване на „лошата клетва” на хайдутите. Това подчертава ролята на събирането на дружината като посветителен обред, който изисква смърт, макар и временна, за да успее.

При движението на хайдутите по хоризонтала те преминават през три важни полоси във времето – сегашно/бъдеще/минало. Първо попадат в „пуле широко”, където Стоян пали „кушери” – това е кръвно жертвоприношение, още повече като се има предвид резултатът от действието. Мляко от небето гаси огъня, подобно на мотива „Сестра жертва син за брат” ², в който Господ спира горенето с роса. Явно и в двата случая става въпрос за жертвоприношение с цел измолване на повече влага и мляко.

Втората полоса във времето е бъдещето. Хайдутите срещат „млад юнак” с „младъ нивестъ” и „мъшку дитенци”. Следва отново посвещение – детето минава през разрязване и огън и в действието участва цялото семейство. Ефектът се засилва от изведеното на преден план уточнение, че детето се коли за комка. Във варианта от Троянско дори се подчертава ролята на Стоян. При изпичането, родителите извършват действия, които, според Димитър Маринов, придружават всяко жертвоприношение ³. Вероятно, това има нещо общо с посветителния обред. Става дума за мнима смърт, предхождаща раждането в нов статус, защото детето е живо в огъня. Заколването и опичането са в пряка връзка с идеята за прераждане и обновление. А жертвоприношението чрез огън носи най-архаичния пласт от всички песни с подобен сюжет ⁴.

Следва ново движение по хоризонтала – този път до „нуви гробищъ”. Димитър Маринов отбелязва: „Те (гробищата) се явяват като място свято, като място за богомолство и жертвоприношение” ⁵. Това е третата, последна времева полоса, която затваря цикъла. Там отново Стоян разравя три гроба. И тримата мъртвци са на социалната граница, а преминаването им от един статус в друг е прекъснато. Стоян

целува момата от третия гроб три пъти между веждите. С това сакралната редица на числото три не свършва – устните му се пропукват три пъти и на пазвата на момината риза падат три капки кръв. Тук следват клетвата на майката по съвсем познатата от други варианти стандартна формула и също така известният финал – смъртта на Стоян. От клетвата се разбира, че кошарите са „нашители”, детето е „нъ вуйчу ти и учинайъ ти”, първият гроб е на „снъ ти”, вторият на „батьо ти”, а третият – на „какъ ти”. Така се оказва, че по време на обряда Стоян поема върху себе си негативите от контакта с Отвъдния свят при посвещението на братовчед си – вместо него. Хайдутинът е жрец – на границата между живота и смъртта. Интересен е епизодът с разровената мъртва мома. Народното вярване счита ризата за „свещена за момата и булката. ...Ризата представлява самата мома или самата булка.”⁶ Имайки предвид това, попадането на три капки кръв в пазвата на ризата (т.е. в лоното), вероятно, е символично описание на кръвосмешение. Остава един съществен въпрос: защо при всички тези съприкосновения с роднини Стоян не успява да ги разпознае? Възможно е, това да има нещо общо със състоянието на жреца по време на изпълнение на обредите. Или пък роднинството на Стоян с останалите персонажи е временно, придобито от него като жрец на общността и важащо само за времето на обряда. Изложеното дотук налага извода, че песните с мотив „Грешен хайдутин” и в частност тази от Троянско носят в себе си следи от древни езически практики, свързани с кръвното жертвоприношение. Реконструкцията им, обаче, е много трудна, тъй като са достигнали до нас твърде променени. Надявам се, че настоящата разработка е един, макар и незначителен, принос в тази насока.

БЕЛЕЖКИ

1. Архив на Музея на народните художествени занаяти и приложните изкуства – гр. Троян. № 1753; Сб. Народни песни от Троянския край. Отбрали и редактирали Ст. Ковачев и Ив. Топалов. Раздел „Хайдушки песни”, 81.
2. СБНУ, кн. 44, 150, № 146. Песен от Софийско.
3. Маринов, Д. Народна вяра и религиозни обичаи. 2 фототип. изд. С., 1994, 354.
4. Срв. Колева, Т. Гергьовден у южните славяни. С., 1981, 76.
5. Маринов, Д. Цит. съч., 349.
6. Маринов, Д. Пак там, 221.